

Tézisfüzet

Önhasonló hamlazok és mértékek vetületei
és véletlen és evolúciós apollóniai hálózatok fokszámeloszlása
(Projections of self-similar sets and measures
and Degrees of random and evolving Apollonian networks)

Lajos Vágó

Supervisor

Prof. Károly Simon
Professor of Mathematics

Department of Stochastics,
Institute of Mathematics

BME
2020

Disszertációm két témát ölel fel. Az első véletlen és determinisztikus önhasonló fraktálok geometriájával foglalkozik (1. Fejezet) és három cikkünk eredményeit összesíti [39, 40, 38]. A második témában véletlenszerűen fejlődő komplex hálózatokkal foglalkozunk (2. Fejezet) a [25] cikkünk alapján, melyeknek a konstrukciója véletlen fraktálokkal van kapcsolatban.

1. Önhasonló hamlazok és mértékek vetületei

Mandelbrot Fraktálokat definiált, hogy ezek segítségével írjon le fizikai jelenségeket [26, 27], így például turbulencia jelenségeket modellezett a fraktál, vagy Mandelbrot perkolációs halmaz segítségével [27]. Ettől kezdve sokan elkezdtek matematikai módszerekkel vizsgálni a fraktálokat, az elsők között született meg Hutchinson híres szemináriumi cikke [24]. Napjainkra hatalmas irodalma van a fraktálok elméletének, a legtöbbet hivatkozott könyvek között vannak például: [15, 18, 19]. A legegyszerűbb fraktálok az önhasonlóak (determinisztikus, vagy véletlen), ezeket a disszertációmban alterekre való vetületeiken keresztül vizsgáljuk.

1.1. Jelölések, alapok

Egy iterált függvény rendszer (IFR) $\mathbb{R}^d$ -ben kontrakciók egy véges halmaza.

$$\mathcal{F} = \{\varphi_i : \mathbb{R}^d \rightarrow \mathbb{R}^d\}_{i=1}^N. \quad (1.1)$$

Hutchinson klasszikus tétele szerint [24] egy IFR-nek létezik egy invariáns halmaza melyet *attraktor*-nak hívunk, azaz:

1.1. Tétel (Hutchinson [24]). *Legyen $\mathcal{F} = \{\varphi_i\}_{i=1}^N$ egy $\mathbb{R}^d$ -beli IFR. Ekkor egyértelműen létezik egy nemüres kompakt halmaz $S \subset \mathbb{R}^d$ melyre*

$$S = \bigcup_{i=1}^N \varphi_i(S).$$

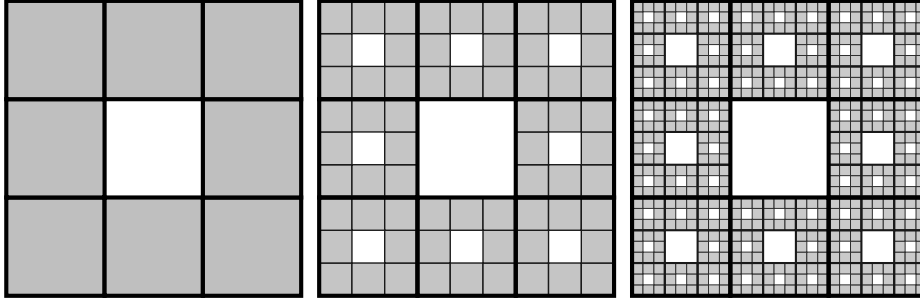
S pontjait a $\Sigma = \{1, \dots, N\}^{\mathbb{N}}$ kód tér pontjaival azonosíthatjuk a következő képpen. Egy felől $\mathbf{i} = (i_1, i_2, \dots) \in \Sigma$ -hoz rendelhetjük

$$\Pi(\mathbf{i}) := \lim_{n \rightarrow \infty} \varphi_{i_1, \dots, i_n}(0)\text{-t}, \quad (1.2)$$

mely létezik és S -ben van, mivel φ_i -k kontrakciók, ahol $\varphi_{i_1, \dots, i_n}$ -nel $\varphi_{i_n} \circ \dots \circ \varphi_{i_1}$ -t jelöljük. Π -t *természetes vetítésnek* hívjuk. Másfelől minden S -beli pont megkapható ilyen módon. Ezen felül könnyen belátható, hogy ugyan azt a pontot kapnánk, ha 0 helyett egy tetszőleges $\mathbf{x} \in \mathbb{R}^d$ pontra hattatnánk a φ_i függvényeket Π definíciójában. Ennek következményeként az attraktor könnyen megkapható úgy, hogy egy tetszőleges kompakt A halmazra hattatjuk a $\mathfrak{S}(A) = \bigcup_{i=1}^N \varphi_i(A)$ halmaz függvényét.

1. ábra. A Cantor halmaz első négy közelítése

2. ábra. A Sierpiński szőnyeg első három közelítése

n -edik szintű cylinder halmaznak hívjuk a $\varphi_{i_1, \dots, i_n}(S)$ halmazokat. Másként mondva, egy cylinderbe tartoznak azok a pontok, melyeknek a kódja azonos véges szóval kezdődik.

IFR-ek attraktorára két közismert példa a *triadikus Cantor halmaz* és a *Sierpiński szőnyeg*. A Cantor halmaz (1-es Ábra) a $[0, 1]$ intervallumnak része és a következő IFR attraktora:

$$\left\{ \frac{x}{3}, \frac{x}{3} + \frac{2}{3} \right\}.$$

Ahhoz, hogy a Sierpiński szőnyeget (Figure 2) definiálhassuk, legyen $\mathbf{t}_1, \dots, \mathbf{t}_8 \in \mathbb{R}^2$ a $\{0, 1, 2\} \times \{0, 1, 2\} \setminus \{(1, 1)\}$ halmaz 8 eleme tetszőleges sorrendben. Ekkor a Sierpiński szőnyeg a következő IFR attraktora:

$$\mathcal{S} := \left\{ \varphi_i(x, y) := \frac{1}{3}(x, y) + \frac{1}{3}\mathbf{t}_i \right\}_{i=1}^8. \quad (1.3)$$

Abban a speciális esetben, amikor az IFR-t definiáló függvények $\varphi_i(\mathbf{x}) = r_i O_i(\mathbf{x}) + \mathbf{t}_i$ lineárisak $0 < r_i < 1$, O_i forgatásokkal és $t_i \in \mathbb{R}$ -vel, akkor az S attraktort *önhasonló* halmaznak hívjuk, az r_i konstansokat *kontrakciós hányadosnak* és a t_i -ket pedig *eltolásnak*. A disszertációmban szereplő önhasonló halmazok majdnem mindegyike a fenti példákhoz hasonlóan nem tartalmaz forgatást. Tanulmányozunk még *önhasonló mértékeket* is S -en melyeket a következőképpen definiálunk. Ha adott egy valószínűségi vektor $\mathbf{w} = (w_1, \dots, w_N)$ (azaz $\sum_{i=1}^n w_i = 1$ és $w_i \geq 0$ $i = 1, \dots, n$) akkor legyen $\mu = \mathbf{w}^N$ a végtelen szorzat mérték a Σ kódtéren. Ennek a $\nu = \nu_{\mathbf{w}} = \Pi_* \mu$ előre toltját *önhasonló mértéknek* nevezzük, azaz $H \subset \mathbb{R}^d$ Borel halmazokra

$$\nu(H) = \mu(\Pi^{-1}(H)). \quad (1.4)$$

Másképp szólva ν az egyértelmű kompakt tartójú Radon valószínűségi mérték mely bármely $H \subset \mathbb{R}^d$ Borel halmazra

$$\nu(H) = \sum_{i=1}^m p_i \cdot \nu(\varphi_i^{-1}(H)),$$

lásd [19].

Az attraktorok "mérésére" különféle dimenzió fogalmakat vezetünk be. A $\dim_{\text{B}}$ box, vagy *Minkovski dimenziója* egy korlátos $S \subset \mathbb{R}$ halmaznak

$$\dim_{\text{B}}(S) := \lim_{\delta \rightarrow 0^+} \frac{N_{\delta}(S)}{-\log \delta}, \quad (1.5)$$

ha a limesz létezik, ahol $N_{\delta}(S)$ a legkisebb olyan szám, melyre $N_{\delta}(S)$ darab δ oldalú kockával le lehet fedni az S halmazt. A $\overline{\dim}_{\text{B}}$ felső illetve $\underline{\dim}_{\text{B}}$ alsó box dimenziókat analóg módon definiáljuk, csak limesz helyett lim inf illetve lim sup-pal, melyek így mindig léteznek. Könnyen látható, hogy a box dimenziója egy egyszerű halmaznak az amit várnánk, például egy szakasz 1, míg egy tömör négyzet 2 dimenziós. Bármilyen nemnegatív szám lehet egy durvább halmaz, mint például önhasonló halmazok dimenziója, ami nem nagyobb mint a tér dimenziója, melybe a halmaz be van ágyazva. Egy nemkívánatos tulajdonsága a box dimenzióknak, hogy megszámlálhatóan sok halmaz uniójának a dimenziója nem feltétlenül egyezik meg az egyes halmazok dimenziójának a szuprémumával, például $\dim_{\text{B}}(\mathbb{Q} \cap [0, 1]) = 1$, mivel legalább $1/\delta$ darab δ hosszúságú szakaszra van szükségünk ennek a halmaznak a fedéséhez.

Egy másik dimenzió fogalom a *Hausdorff dimenzió*. Ahhoz, hogy definiálhassuk először definiáljuk a $\mathcal{H}^s$ s -dimenziós Hausdorff tartalmát egy $S \subset \mathbb{R}^d$ korlátos halmaznak a következőképpen:

$$\mathcal{H}^s(S) := \lim_{\delta \rightarrow 0^+} \mathcal{H}_{\delta}^s(S) \quad (1.6)$$

ahol

$$\mathcal{H}_{\delta}^s(S) := \inf \left\{ \sum_{i=1}^{\infty} |A_i|^s \mid S \subset \bigcup_{i=1}^{\infty} A_i, |A_i| < \delta, A_i \subset \mathbb{R}^d \right\},$$

ahol $|A_i|$ az A_i halmaz átmérője. Ekkor a $\dim_{\text{H}}$ *Hausdorff dimenziója* S -nek a következő:

$$\dim_{\text{H}} S := \inf \{s \mid \mathcal{H}^s(S) = 0\} = \sup \{s \mid \mathcal{H}^s(S) = \infty\}.$$

$\mathbb{R}^d$ -n lévő $\mathbf{m}$ mértékeknek is definiáljuk a *Hausdorff dimenzióját* a következőképpen:

$$\dim_{\text{H}} \mathbf{m} := \inf \{ \dim_{\text{H}} A : \mathbf{m}(A) > 0, \text{ and } A \text{ is a Borel set} \}, \quad (1.7)$$

lásd [19, p. 170] egy ekvivalens definícióért.

Egy $H \subset \mathbb{R}^d$ halmaz pakolási dimenzióját a következőképpen definiáljuk [19, p. 23.]:

$$\dim_{\text{P}} H = \inf \left\{ \sup_i \overline{\dim}_{\text{B}} E_i : H \subset \bigcup_{i=1}^{\infty} E_i \right\}, \quad (1.8)$$

ahol $\overline{\dim_{\mathbb{B}}}$ a felső box dimenzió. A pakolási dimenziót a Hausdorff dimenzióval analóg módon is definiálhatjuk, fedések helyett pakolásokkal. Kényelmi okokból mi a fenti definíciót használjuk. A pakolási dimenzió legfontosabb tulajdonságait lásd itt: [19].

Egy önhasonló IFR *hasonlósági dimenziója* az az egyértelmű $s > 0$ melyre

$$\sum_{i=1}^N r_i^s = 1. \quad (1.9)$$

Az ehhez kapcsolódó $\nu = \nu_{\mathbf{w}}$ önhasonló mérték hasonlósági dimenziója

$$\dim_{\mathbb{S}}(\nu) := \frac{\sum_{i=1}^N p_i \log p_i}{\sum_{i=1}^N p_i \log r_i}. \quad (1.10)$$

Adott $\mathcal{F}$ esetén a maximum $p_i = r_i^s$ -ben van, és a maximum értéke $\mathcal{F}$ -nek az s hasonlósági dimenziója. Az ezekkel a súlyokkal képzett önhasonló mértéket *természetes mértéknek* nevezzük.

A különféle dimenzió fogalmak között az alábbi relációk állnak fenn. Ha $S \subset \mathbb{R}^d$, akkor

$$\dim_{\mathbb{H}} S \leq \overline{\dim_{\mathbb{B}}} S,$$

és ha S önhasonló, akkor

$$\dim_{\mathbb{B}} S = \dim_{\mathbb{H}} S \leq \dim_{\mathbb{S}} S.$$

További szeparációs feltételek mellett többet is állíthatunk. Azt mondjuk, hogy teljesül az erős szeparációs feltétel, ha

$$\varphi_i(S) \cap \varphi_j(S) = \emptyset \quad \forall i \neq j.$$

A nyílt halmaz feltétel teljesül, ha létezik olyan nem üres V halmaz, hogy

$$\begin{aligned} \varphi_i(V) &\subset V \quad \forall i, \text{ and} \\ \varphi_i(V) \cap \varphi_j(V) &= \emptyset \quad \forall i \neq j. \end{aligned}$$

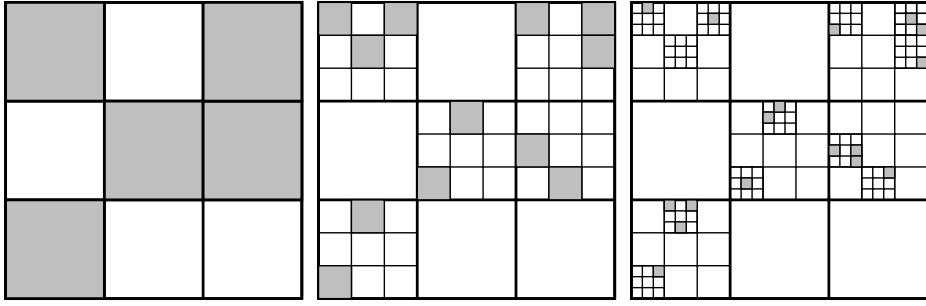
Nyilván való, hogy ha egy S önhasonló halmaz teljesíti az erős szeparációs feltételt, akkor a nyílt halmaz feltételt is teljesíti ha V -nek S egy kis nyílt környezetét vesszük. Például a triadikus Cantor halmaz (1-es ábra) teljesíti az erős szeparációs feltételt, míg a Sierpiński szőnyeg (2-es ábra) csak a nyílt halmaz feltételt. Hutchinson következő tétele szerint a következő dimenziók megegyeznek ha a nyílt halmaz feltétel fenn áll.

1.2. Tétel. [24] *Legyen S önhasonló halmaz melyre a nyílt halmaz feltétel teljesül. Legyen $s = \dim_{\mathbb{S}} S$. Ekkor*

$$0 < \mathcal{H}^s(S) < \infty.$$

Továbbá,

$$\dim_{\mathbb{B}} S = \dim_{\mathbb{H}} S = s.$$

3. ábra. A fraktál perkolációs halmaz első három szinthalmazának egy realizációja.

Megjegyezzük továbbá, hogy ha az erős szeparációs feltétel teljesül, akkor S minden pontjának egyértelmű kódja van a Σ kódtérben.

Disszertációmban vizsgálni fogjuk még a *Mandelbrot*, vagy *fraktál perkolációs halmazt* is (3-as ábra), mely egy véletlen (statisztikusan) önhasonló halmaz, melyet a következőképpen definiálunk.

1.3. Definíció (Mandelbrot perkoláció). Legyen $M \geq 2$ egész, $0 \leq p_{i,j} \leq 1$, $i, j \in \{0, \dots, M-1\}$ valósak és legyen $K = [0, 1]^2$. Itaratív módon definiáljuk a halmazt. Először osszuk fel a K négyzetet $K_{i,j}$ kis négyzetekre melyek oldalai $1/M$ hosszúak, $i, j \in \{0, \dots, M-1\}$, és a $K_{i,j}$ kis négyzeteket tartsuk meg $p_{i,j}$ valószínűséggel, egymástól függetlenül. Az így fennmaradó kis négyzetek E_1 uniója a Mandelbrot perkolációs halmaz első szinthalmaza. Ismételjük meg ezt a folyamatot a megtartott kis négyzeteken, hogy megkapjuk a második szinthalmazt, azaz osszuk fel ismét a kis négyzeteket M^2 még kisebb négyzetre, ezek közül tartsunk meg néhányat ugyan úgy sorsolva mint előtte, függetlenül egymástól és minden más korábbi eseménytől. Az így kapott egyre kisebb és kisebb négyzeteken folytassuk ezt a folyamatot, hogy végül végtelen sok lépés után megkapjuk a Mandelbrot perkolációs halmazt:

$$E = E_\infty = \bigcap_{n=1}^{\infty} E_n.$$

d -dimenziós fraktál perkolációs halmazok definíciója, az előbbinél formálisabb formában megtalálható a disszertációmban. Egy elágazási folyamatos érveléssel könnyen látható, hogy ha $\sum_{i,j=0}^{M-1} p_{i,j} > 1$, akkor az E halmaz nem üres pozitív valószínűséggel. A fraktál perkoláció elnevezés a halmaz azon tulajdonságából ered, hogy létezik egy $p_c < 1$ kritikus valószínűség melyre $p_{i,j} > p_c$ esetén az E halmaz pozitív valószínűséggel perkolál [8], azaz létezik E -nek egy részhalmaza, mely összefüggő és metszi az egység négyzet jobb és bal oldalát is. Másfelől, ha $p_{i,j} < p_c$, akkor a halmaz majdnem biztosan (m.b.) teljesen széteső.

A fraktál perkolációs halmaz egy másik jól ismert tulajdonsága, hogy feltéve, hogy nem üres, az E_∞ halmaz Hausdorff dimenziója m.b. konstans [34]:

$$\dim_{\text{H}} E = \frac{\log \sum_{i,j=0}^{M-1} p_{i,j}}{\log M}. \quad (1.11)$$

A determinisztikus önhasznó halmazokhoz hasonlóan ezen az E halmazon is definiálhatunk μ természetes mértéket (feltéve, hogy $E \neq \emptyset$), mint a következő gyenge limeszt:

$$\mu = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{\mathcal{L}_2|_{E_n}}{\mathcal{L}_2(E_n)},$$

ahol $\mathcal{L}_2$ a 2-dimenziós Lebesgue mérték. Mauldin és Williams [31] alapján tudjuk, hogy a fenti limesz létezik.

Megjegyezzük, hogy minden a fraktál perkolációval, és az azon értelmezett természetes mértékkel kapcsolatos fogalom minden nehézség nélkül kiterjeszthető a síkról magasabb dimenziókba úgy, hogy ott az egység kockából indul ki a definíció.

Szeparációs feltevések hiányában az önhasznó halmazok geometriája rendkívül összetett lehet. Ilyen esetekben sokszor kihívást jelentő lenne valamit mondani a dimenziójáról, vagy geometriájáról egy adott ilyen halmaznak. E helyett ilyen halmazok paraméteres családjait vizsgáljuk, melyek a paraméter értékétől szabályosan függenek és olyan állításokat teszünk, melyek egy tipikus ilyen halmazra, vagy mértékre teljesülnek, ahol tipikus alatt mérték, vagy topológiai értelemben tipikusát értünk.

Legyen

$$\mathcal{F}_\alpha := \left\{ \varphi_i^\alpha(x) := r_{\alpha,i} \cdot x + t_i^{(\alpha)} \right\}_{i=1}^m, \quad \alpha \in A, \quad (1.12)$$

önhasznó IFR-ek egy egyparaméteres családját $\mathbb{R}$ felett, és legyen μ mérték a $\Sigma := \{1, \dots, m\}^{\mathbb{N}}$ szimbolikus tér felett. Az előre tolt mértékek családját $\{\nu_\alpha\}_{\alpha \in A}$ -val, míg az önhasznó mértékekét $\{\nu_{\alpha, \mathbf{w}}\}_\alpha$ -val jelöljük adott $\mathbf{w}$ valószínűségi vektor esetén.

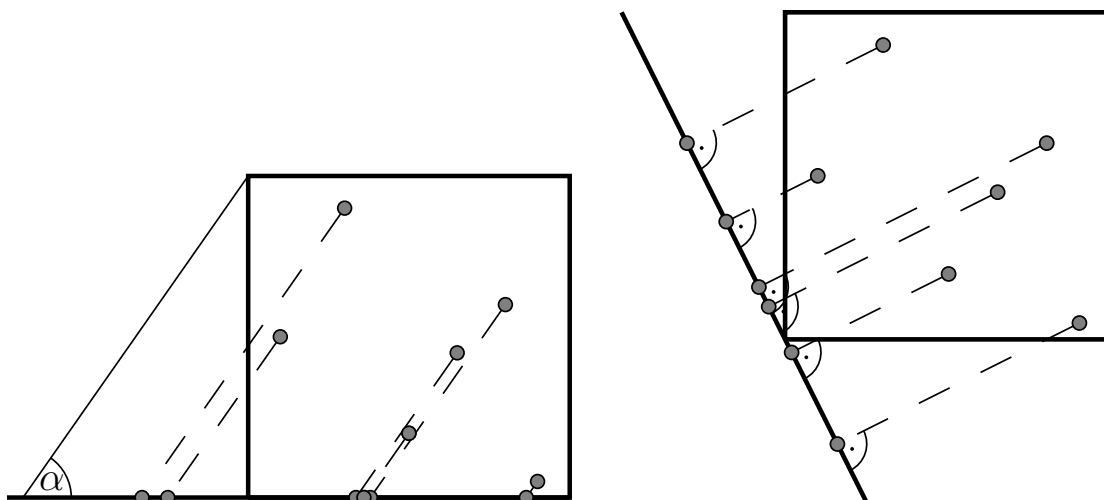
A leghétköznapibb példák erre adott önhasznó halmaz, vagy mérték lineáris vetületeinek a családját.

1.4. Definíció. Adott $\alpha \in (0, \pi/2)$. A következő lineáris vetületeket fogjuk vizsgálni: (lásd 4-es ábra):

- Legyen Π_α az $\mathbb{R}^2$ -ből a Δ -val jelölt x tengelyre menő lineáris vetület α szögben, azaz párhuzamosan az $(1, \tan \alpha)$ vektorral. Néha Δ -t $\mathbb{R}$ -rel azonosítjuk.
- Vizsgáljuk továbbá a proj_α origán átmenő egyenesekre való merőleges vetületeket, melyek az x tengellyel α szöget zárnak be.

Megjegyezzük, hogy a [35] cikkben a Π_α vetületet kicsit másként definiálják a szerzők, hiszen ott a K egység négyzet átlójára vetítünk. Mi itt más definíciót használunk, mivel ezt könnyebben lehet magas dimenzióra általánosítani.

Mind a Π_α miond pedig a proj_α képe egy síkbeli önhasznó halmaznak vagy mértéknek melyet forgatások nélkül definiálunk önhasznó lesz az egyenesen azonos összehúzási arányokkal, így egy α -val paraméterezett családot kapunk.

4. ábra. Π_α (balra) és proj_α (jobbra) vetületek.

1.2. Problémák, fő eredmények

Ebben a fejezetben összegezzük, hogy mivel járultunk hozzá az önhasonló halmazok és mértékek megértéséhez a Simon Károllyal közös három publikációnkkal [39, 40, 38]. Továbbá ismertetünk néhány kapcsolódó eredményt más szerzőktől, melyet világosan elszeparálunk a mi eredményeinktől fejezet címeikkel, melyek úgy végződnek, hogy *Problémák, kapcsolódó irodalom*, illetve *A mi eredményeink*.

1.2.1. Mandelbrot perkolációs halmazok vetületei: Problémák, kapcsolódó irodalom

Természetes azt várnunk, hogy ha egy 1-nél nagyobb Hausdorff dimenziós halmazt vetítünk az egyenesre, akkor a vetületnek nagyoknak kell lennie. Marstrand egy klasszikus, alapvető tétele [29] megerősíti ezt a várakozást Lebesgue tipikus irányban vett vetületekre. Az 1-dimenziós Lebesgue mértéket jelöljük $\mathcal{L}$ -lel.

1.5. Tétel (Marstrand [29]). *Legyen $A \subseteq \mathbb{R}^2$ Borel halmaz. Ekkor*

- (i) *ha $\dim_{\text{H}} A \leq 1$, akkor $\dim_{\text{H}}(\text{proj}_\alpha A) = \dim_{\text{H}} A$ $\mathcal{L}$ majdnem minden α -ra;*
- (ii) *vagy, ha $\dim_{\text{H}} A > 1$, akkor $\mathcal{L}(\text{proj}_\alpha A) > 0$ $\mathcal{L}$ majdnem minden α -ra.*

Később Mattila [30] kiterjesztette Marstrand [29] eredményeit $\mathbb{R}^d$ -ből $\mathbb{R}^k$ -ba menő vetületekre, ahol $1 \leq k \leq d - 1$. Az utóbbi évtizedekben sok tanulmány foglalkozik *fraktál halmazok* vetületeivel, vagy kiegészítve, vagy erősítve Marstrand eredményeit speciális esetekben. [14] összefoglalja ezt a témát. Itt röviden megemlítjük azokat az irányokat, melyekhez a kutatásunk hozzá járult, melyek mindegyike véletlen és determinisztikus önhasonló halmazok és mértékek vetületeivel kapcsolatos.

Tézisemben először az E fraktál perkolációs halmaz vetületeit vizsgáljuk. Marstrand tétele 1.5 és (1.11) alapján tudjuk, hogy, ha $E \neq \emptyset$, akkor m.b. $\mathcal{L}$ m.m.

$\alpha \in [0, \pi)$ esetén:

(i) $\dim_{\text{H}} \text{proj}_{\alpha} E = s$, if $s \leq 1$, and

(ii) $\mathcal{L}(\text{proj}_{\alpha} E) > 0$ if $s > 1$,

ahol $s = \frac{\log \sum_{i,j=0}^{M-1} p_{i,j}}{\log M}$ az $E \neq \emptyset$ m.b. Hausdorff dimenziója. Azaz Lebesgue mérték és Hausdorff dimenzió szempontjából a tipikus vetületei E -nek olyanok, mint azt várnánk. Adott α -ra viszont ebből a tételből nem vonhatunk le semmilyen következtetést. Az első munka, ami rögzített α iránnyal foglalkozik Falconer és Grimmett cikke [16, 17]. Ők d -ből k dimenzióba menő merőleges vetületekkel foglalkoznak, de az egyszerűség kedvéért mi csak a síkban mondjuk ki fő eredményüket.

1.6. Tétel (Falconer and Grimmett [16]). *Tegyük fel, hogy bármely $i \in \{0, \dots, M - 1\}$ -re*

$$\sum_{j=0}^{M-1} p_{i,j} > 1.$$

Ekkor m.b., ha $E \neq \emptyset$, akkor $\text{proj}_0 E$ tartalmaz belső pontot.

Másfelől, ha valamely $i \in \{0, \dots, M - 1\}$ -re

$$\sum_{j=0}^{M-1} p_{i,j} < 1,$$

akkor m.b. $\text{proj}_0 E$ üres.

Könnyen látható, hogy ha $p \geq p_c$ (a perkoláció kritikus valószínűségét a 5-dik oldalon találhatjuk meg) akkor m.b. az E vetületei tartalmaznak belső pontot, feltéve, hogy $E \neq \emptyset$. Valóban, legyen $p^* > 0$ annak a valószínűsége, hogy E perkolál. A statisztikus önhasonlóság alapján tudjuk, hogy tetszőleges n -re, bármely K_{i_n, j_n} kis négyzet ugyan ekkora p^* valószínűséggel perkolál, feltéve, hogy $K_{i_n, j_n} \neq \emptyset$. Ezen felül elszeparált kis négyzeteken történő események függetlenek. Ezért m.b., feltéve $E \neq \emptyset$, léteznie kell olyan kis négyzetnek, ami perkolál, és így $\text{proj}_0 E$ perkolál. Ezzel szemben, ha p a $(1/M, p_c)$ intervallumba esik, akkor E m.b. dimenziója > 1 , de E teljesen széteső. Mivel p_c közel van 1-hez, így ez az intervallum nem üres, például tudjuk, hogy $0.993 > p_c(M = 2) > 0.881$ és $0.94 > p_c(M = 3) > 0.784$, lásd Don cikkét [11].

Több mint 20 évre volt szükség, hogy olyan irányokról is tudjunk hasonlót állítani, melyek nem párhuzamosak koordináta tengelyekkel. Rams és Simon [36, 35] bizonyították a meglepő állítást, mi szerint, kevés feltételezés mellett, az E fraktál perkolációs halmaz vetületei esetén nincs kivételes irány Marstrand tételében 1.5, m.b., ha $E \neq \emptyset$. Az a tétel a [35] cikkben, mely a 1.5 tétel (ii) pontjához kapcsolódik, egy $A(\alpha)$ -nak nevezett feltevésen alapszik. A szerzők megmutatják, hogy ez a feltevés minden $\alpha \in (0, \pi/2)$ esetén fenn áll abban az esetben, amikor a négyzetek megtartási valószínűségei megegyeznek, $p_{i,j} \equiv p$ és $p > 1/M$, azaz a hasonlósági dimenzió > 1 .

1.7. Tétel (Rams and Simon [35]). *Tegyük fel, hogy az $A(\alpha)$ feltétel teljesül minden $\alpha \in (0, \pi/2)$ -re. Ekkor m.b., minden $\alpha \in (0, \pi/2)$ -re egyszerre igaz, hogy az $\text{proj}_\alpha(E)$ merőleges vetületeiknek van belső pontjuk, feltéve, hogy $E \neq \emptyset$.*

Megjegyezzük, hogy a [35] cikkben alkalmazott módszerek könnyen lehetővé teszik, hogy az állítást kiterjesszük α -k egy $D \subset (0, \pi/2)$ részhalmazára, és így a vetületben lévő belső pontok létezését csak az $\alpha \in D$ halmazta igazoljuk, és az $A(\alpha)$ feltételt is csak itt kelljen ellenőriznünk. A lent található 1.10 tételt már így mondjuk ki.

A [35] cikk szerzői mutatnak még olyan nemtriviális inhomogén vaószínűségekkel definiált eseteket, melyben Condition $A(\alpha)$ teljesül minden $\alpha \in (0, \pi/2)$ -re. Például, ha $M = 3$, akkor még ha a középső négyzetet biztosan el is dobjuk, $p_{1,1} = 0$, akkor is, ha minden más (i, j) -re $p_{i,j} > 1/2$, akkor az $A(\alpha)$ feltevés teljesül minden $\alpha \in (0, \pi/2)$ esetén, és így m.b. lesz intervallum minden merőleges vetületben. A későbbiekben az $M = 3$, $p_{1,1} = 0$ és $p_{i,j} = p > 0$, $(i, j) \neq (1, 1)$ paraméterekkel definiált fraktál perkolációs halmazt véletlen Sierpiński szőnyegnek fogjuk nevezni.

Most pedig ismertetjük, hogy mi mivel járultunk hozzá ennek a területnek a megértéséhez.

Mandelbrot perkolációs halmazok vetületei: A mi eredményeink

Először egy olyan inhomogén fraktál perkolációs halmazt vizsgálunk, melyre a 1.7 tétel kiterjesztése teljesül α -k egy D intervallumára. Ez a halmaz egy Cantor-szerű véletlen szőnyeg, melyet az $M = 3$ és $p_{1,j} = 0$, $j = 0, \dots, 2$ és $p_{i,j} > 1/2$ minden más esetben paraméterekkel definiálunk.

1.8. Tétel ([39]). *Vegyük a fenti Cantor-szerű E szőnyeget. Ekkor az $A(\alpha)$ feltevés teljesül minden $\alpha \in (\pi/4, 3\pi/4)$ esetén. Így a 1.7 tétel alapján, m.b., feltéve hogy $E \neq \emptyset$, minden egyes $\text{proj}_\alpha(E)$, $\alpha \in (\pi/4, \pi/2)$ halmaznak van belső pontja. Ezzel szemben $\text{proj}_0(E)$ nem tartalmazhat belső pontot, hiszen a triadikus Cantor halmaz része.*

Ez a halmaz tehát lényegesen más tulajdonságokat mutat, mint a homogén fraktál perkolációs halmaz. A homogén esetben m.b. teljesen széteső a halmaz, ha a hasonlósági dimenziója < 1 , vagy ha > 1 és a halmaz nem üres, akkor pedig *minden* irányú vetülete tartalmaz intervallumot. Ezzel szemben a fenti Cantor-szerű véletlen szőnyegnek van egy ivételes iránya a vetület belüli intervallumok létezésének szempontjából, de ezzel együtt van α irányoknak egy intervalluma is, melyekre a vetület tartalmaz belső pontot.

Most pedig mutatunk egy másik példát is, melynek több kivételes iránya is van, azaz olyan fraktál perkolációs halmazt, melyre $\dim_{\mathbb{H}} > 1$, de m.b. a proj_α vetületeke nem tartalmaznak belső pontot bizonyos α irányokra.

1.9. Tétel ([39]). *Tekintsünk E_ε véletlen Sierpiński szőnyeget, melyeket $M = 3$, $p_{1,1} = 0$ és $p_{i,j} = 3/8 + \varepsilon$ minden más esetben (i, j) paraméterekkel konstruálunk, ahol $\varepsilon > 0$. Ekkor $\dim_{\mathbb{H}} E_\varepsilon > 1$ m.b., ha $E_\varepsilon \neq \emptyset$. Ekkor bármely olyan $\alpha \in (0, \pi/2)$ -re, melyre $\tan \alpha \in \mathbb{Q}$ van olyan $\varepsilon > 0$, hogy m.b. $\text{proj}_\alpha E_\varepsilon$ nem tartalmaz belső pontot.*

Következésképpen, tetszőleges n természetes szám esetén van olyan $\varepsilon > 0$ és $\alpha_1, \dots, \alpha_n$ különböző irányok, hogy ha $p_{i,j} = 3/8 + \varepsilon$ a középső négyzet kivételével, akkor ezen irányok mindegyike kivételes, de a halmaz dimenziója > 1 .

Végül kiterjesztjük a [35] cikk eredményeit a magas dimenziós esetekre, így például $\mathbb{R}^d$ -ből $\mathbb{R}^k$ -ba menő merőleges vetületekre, ahol $1 \leq k \leq d - 1$. Ezeket a vetületeket most is proj_α -val jelöljük, de most az α paraméter már nem egy szöget jelöl. A proj_α vetítések $S_\alpha \subset \mathbb{R}^d$ -be képeznek. A 1.7 tételhez hasonlóan az A feltétel egy magas dimenziós analógiáját tesszük fel, melyről megmutatjuk, hogy teljesül a homogén esetben minimális feltevések mellett, és bizonyos inhomogén esetekben is.

1.10. Tétel. [38] *Rögzítsük a $d \geq 2$ és $1 \leq k < d$ paramétereket, és tegyük fel, hogy az $A(\alpha)$ feltétel teljesül minden $\alpha \in D$ -re, ahol D az α -k egy olyan halmaza, hogy S_α nem koordináta sík. Ekkor E majdnem minden nem üres realizációja esetén, minden α merőleges vetületre egyszerre igaz, hogy $\text{proj}_\alpha(E)$ tartalmaz belső pontot (az $\mathbb{R}^k$ -beli topológiai szerint).*

1.2.2. Átfedő cylinder halmazok: Problémák, kapcsolódó irodalom

A véletlen vagy determinisztikus önhasonló halmazok vetületeinek tanulmányozása során komoly kihívást jelenthet az *átfedések* struktúrája, azaz, hogy hogyan fednek át a cylinder halmazok. Az egyenesekre vett $\text{proj}_\alpha S$ vetületei az S önhasonló halmazoknak minden esetben átfedéseket tartalmaznak, ha $\dim_{\mathbb{H}} S > 1$. Egyes esetekben annyira jelentősek ezek az átfedések, hogy a Hausdorff dimenzió esik, azaz $\dim_{\mathbb{H}}(\text{proj}_\alpha S) < \dim_{\mathbb{H}} S \leq 1$, vagy $\dim_{\mathbb{H}}(\text{proj}_\alpha S) < 1$ annak ellenére, hogy $\dim_{\mathbb{H}} S > 1$. Ez történik például a Sierpiński szőnyeg proj_α vetületei esetében akkor, ha $\tan \alpha \in \mathbb{Q}$ [28]. Így ezek az irányok kivételesek Marstrand tételében 1.5. Egy alapvető kérdése a területnek, hogy milyen az átfedések struktúrája a Marstrand tételében kivételes irányoknál önhasonló halmazok esetében.

Azt mondjuk, hogy egy önhasonló halmaznak *pontos átfedése* van, ha van két különböző véges szó, $\mathbf{i} = (i_1, \dots, i_k)$ és $\mathbf{j} = (j_1, \dots, j_\ell)$, melyekre

$$\varphi_{i_1} \circ \dots \circ \varphi_{i_k} = \varphi_{j_1} \circ \dots \circ \varphi_{j_\ell}. \quad (1.13)$$

Nyilván való, hogy pontos átfedések okozhatják a dimenzió esését. A következő két kérdés régóta foglalkoztatja a kutatókat (pl. a lenti ' -es kérdést megtalálhatjuk a [33, Question 2.6] cikkben):

1-es kérdés Igaz-e, hogy csak úgy fordulhat elő, hogy egy önhasonló mérték az egyenesen kisebb Hausdorff dimenziós, mint 1-nekés az hasonlósági dimenziójának minimuma, ha van pontos átfedése?

2-es kérdés Igaz-e egy ν egyenesen lévő önhasonló mértékre, melynek a hasonlósági dimenziója szigorúan nagyobb, mint 1, hogy ν pontosan akkor szinguláris, ha van pontos átfedése?

A kutatók többsége egyetért, hogy az 1-es kérdésre "igen" a válasz, és bizonyos esetekben ez már igazolt is [22]. Más felől, Nazarov, Peres és Shmerkin egy munkája sugallja, hogy a 2-es kérdésre a válasz feltehetően "nem". Konkrétan a [32] cikk szerzői konstruálnak egy 1-nél nagyobb dimenziós önaffin halmazt, melyre az α szögű vetületei a halmaz természetes mértékének szingulárisak α szögek egy sűrű G_δ halmazán. Ezek viszont nem önhasonló mértékek.

Magasabb dimenzióban az azonos kérdést nem nehéz megválaszolni, mivel vannak síkbeli önhasonló mértékek, melyek hasonlósági dimenziója > 2 , szingulárisak, és nincs pontos átfedésük (lásd pl. [4]), és egy ilyen példa könnyen kiterjeszthető magasabb dimenzióba, csupán $[0, 1]^k$ -nal kell a kereszt szorzatát vennünk.

Átfedő cylinder halmazok: A mi eredményeink

Sikerült megválaszolnunk a 2-es kérdést negatívan, mely disszertációm legerősebb eredménye. Itt csak a legegyszerűbb formájában mondjuk ki a fő eredményt, és később részletesebben is tárgyaljuk ezt az eredményt.

1.11. Tétel ([40]). *Tekintsük a $\text{proj}_\alpha \alpha$ szögű vetületeit az S Sierpiński szőnyegnek. Legyen ν_α a $\text{proj}_\alpha S$ természetes mértéke. Megjegyezzük, hogy $\dim_{\mathbb{H}} S > 1$. Ekkor*

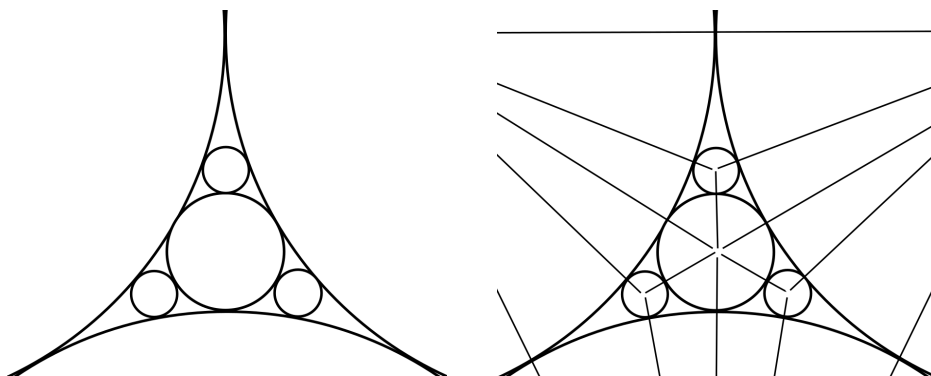
$$\{\alpha \in (0, \pi/2) : \nu_\alpha \perp \mathcal{L}eb\} \text{ egy sűrű } G_\delta \text{ halmaz} \quad (1.14)$$

és

$$\dim_{\mathbb{H}} (\{\alpha \in (0, \pi/2) : \nu_\alpha \not\ll \mathcal{L}eb\}) = 0. \quad (1.15)$$

Megjegyezzük, hogy ν önhasonló mértékekre vagy $\nu \ll \mathcal{L}eb$, vagy $\nu \perp \mathcal{L}eb$. A tétel második fele, (1.15) Shmerkin és Solomyak [37] eredménye egy kis módosítással (az úgynevezett nem-degenerációs feltétel [37, Theorem A]-ban nem teljesül, Tétel 1.11 bizonyításában erről többet is szólunk még). Nyilván való, hogy ebből az is következik, hogy a Sierpiński szőnyeg 1.5 tétel szerinti kivételes irányai nem csak nullmértékűek, hanem 0 Hausdorff dimenziósak is. Ezzel szemben (1.14) azt jelenti, hogy ez a kivételes halmaz topológiai értelemben viszont óriási.

Mint azt már megjegyeztük, (1.14) alapján azt is tudjuk, hogy a 2-es kérdésre "nem" a válasz. Ahhoz, hogy ezt megértsük azt kell tudnunk, hogy azok az α szögek, melyekre a $\text{proj}_\alpha S$ önhasonló halmaznak pontos átfedése van legfeljebb megszámlálhatóan sokan lehetnek. Valójában, ha S a Sierpiński szőnyeg, $\text{proj}_\alpha S$ -nek csak

5. ábra. Apolloniai kör pakolás pár lépés után, 7 körrel; és a hozzá kapcsolódó apollóniai hálózat 7 csúccsal (körök), ahol az éleket egyenes vonalakkal jelöltük.

abban az esetben lehet pontos átfedése, ha $\tan \alpha \in \mathbb{Q}$. Ezzel szemben egy $(0, \pi/2)$ -n sűrű G_δ halmaz nem megszámlálható, így vannak α szögek, melyekre $\nu_\alpha \perp \mathcal{L}$, de ennek az oka nem pontos átfedés.

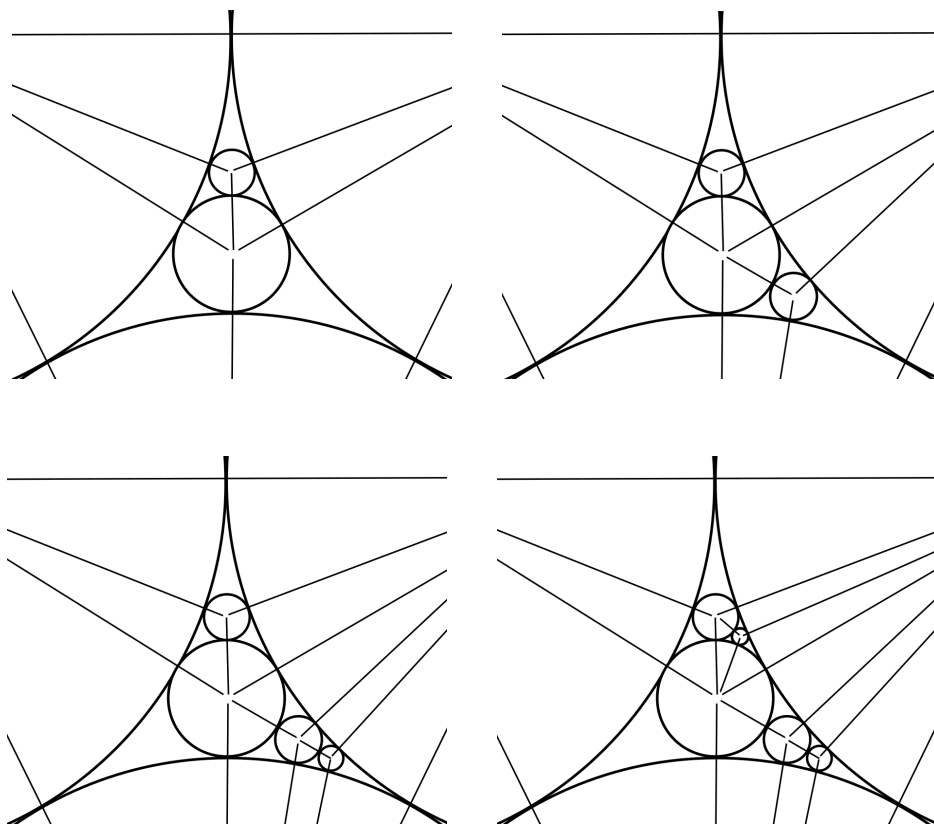
2. Véletlen és evolúciós apollóniai hálózatok fokszám-eloszlása

A továbbiakban két véletlenül fejlődő gráf modellt vizsgálunk melyek az apollóniai hálózatok családjába tartoznak. A soron következő eredményeink mindegyike a Kolossváry Istvánnal és Komjáthy Júliával közös [25] cikkben jelent meg.

2.1. Jelölések, háttér

A véletlen apollóniai hálózatok konstrukciója az apollóniai kör pakolásból ered: három páronként érintő egyforma méretű körből kiindulva beillesztünk az általuk közrezárt területre egy negyedik, kisebb kört úgy, hogy mindhármat érintse: ezt a negyedik kört belső Soddy körnek hívjuk. Iteratíván, minden így megjelent új közrezárt területre beillesztünk egy kört hasonlóan. Végtelen sok lépés után egy apollóniai szőnyeget kapunk [7, 21].

Egy apollóniai hálózat (AH) az a gráf, melyet a kör pakolásból kapunk, ha a köröket csúcsokkal helyettesítjük, és ezeket akkor kötjük össze egy éllel, ha a kapcsolódó körök érintik egymást, lásd az 5-ös ábrát. Ezt a modelt Andrade és társszerzői [2], illetve Doye és Massen [12] függetlenül vezették be valós hálózatok, mint például az internet, kollaborációs hálózatok, vagy épp fehérje hálózatok modellezésére. Apollóniai hálózatokkal modellezhetünk ilyen hálózatokat, hiszen azok sok fontos jellemvonása megtalálható ezeken a modelleken: hatványrendben lecsengő fokszám-eloszlás, magas klaszterezettségi együttható, rövid távolságok, melyeket együttesen kis világ tulajdonságnak hívunk. Továbbá, a konstrukcióból adódóan az apollóni-

6. ábra. A RAN_2 gráf első pár lépésének egy realizációja.

ai hálózatok hierarchikusak: ezt a tulajdonságot például szociális hálózatokon is megfigyelhetjük.

Könnynen általánosítható a konstrukció magasabb dimenziókba páronként érintő d -dimenziós gömbökkel. Hasonlóan, ha a gömbökre csúcsokként tekintünk, melyeket összekötünk, ha a hozzájuk tartozó gömbök érintik egymást, akkor egy d -dimenziós AH-ot kapunk (lásd [41, 42]).

Az így kapott hálózat determinisztikus. Zhou és társszerzői [45] úgy véletlenítették ezt a konstrukciót, hogy minden lépésben pontosan egy új csúcsot adtak a modellhez, melyet egyenletes eloszlással választanak a lehetőségek közül. Így egy d -dimenziós véletlen apollóniai hálózatot kapunk (VAH) [43], lásd a 6-os ábrát. Később részletesen is definiáljuk ezt a hálózatot. Heurisztikus, vagy percíz érvelések mentén a [1, 9, 10, 13, 20, 43, 45] cikkek megmutatják, hogy a VAH-ok teljesítik a korábban említett tulajdonságait a valós hálózatoknak.

Egy más módon véletlenített verzióját is megismerhetjük AH-oknak Zhang és társszerzői [44] cikkében, melyet evolúciós apollóniai hálózatoknak (EAH) nevezünk, ahol minden lépésben minden egyes közrezárt területre beilleszthetünk egy új csúcsot egymástól és mindentől függetlenül q valószínűséggel. Ha egy lépésben egy helyre nem került új csúcs, akkor később még lehetséges oda csúcsot helyezni. A q paramétert *elfoglalási paraméternek* hívjuk. A $q = 1$ esetben a determinisztikus AH modellt kapjuk. A [44] cikkben megfogalmazzák azt a sejtést, hogy ha az

EAH modell q paraméterére $q \rightarrow 0$, akkor a VAH-hoz hasonló modellt kell kapnunk. Ahhoz, hogy ezt belássuk, a helyett, hogy EAH-ok egy sorozatát vennénk csökkenő paraméterrel, inkább egy EAH viselkedését kutatjuk úgy, hogy az egyes lépésekben megengedjük, hogy a paraméter változzon. Azaz, $\{q_n\}_{n=1}^{\infty}$ elfoglalási paraméterek egy sorozatát vesszük úgy, hogy az n -edik lépésben a q_n paramétert használjuk, és feltesszük, hogy q_n 0-hoz tart. Most az érdekes kérdés az, hogy mi q_n -nek az a csökkenési üteme, amivel az EAH a VAH-hoz tart valamilyen értelemben.

A hátra levő részben pontosan definiáljuk a VAH és EAH gráfokat és bevezetünk néhány további jelölést, hogy kimondhassuk ennek a résznek a fő eredményeit.

Véletlen apollóniai hálózatok

A $\text{RAN}_d(n)$ d -dimenziós véletlen apollóniai hálózatokat a következőképpen konstruáljuk. Az $n = 0$ lépéskor a gráf $d + 2$ csúcsú, $\mathbb{R}^d$ -be beágyazott úgy, hogy $d + 1$ közülük egy d -dimenziós szimplexet alkot, és a $(d + 2)$ -dik csúcs a szimplex belsejében helyezkedik el, melyet összekötünk a szimplex összes csúcsával. Ez a csúcs így $d + 1$ darab új d -szimplexet formál a korábbi csúcsokkal: kezdetben ezeket a szimplexeket ‘aktív’ státuszúnak, *aktív klikkeknek* hívjuk. Az $n \geq 1$ -edik lépésben *egyenletes eloszlással* választunk egy C_n klikket $\text{RAN}_d(n - 1)$ aktív klikkjei közül, C_n belsejébe egy új v_n csúcsot illesztünk v_n -t összekötjük C_n minden csúcsával. Az új v_n csúcs C_n bármely d csúcsával egy új simplexet formál. Ez után C_n státuszát ‘inaktívrá’ változtatjuk, és az új d -szimplexek pedig ‘aktívak’ lesznek. Így kapjuk a $\text{RAN}_d(n)$ gráfot. Könnyen látható, hogy az n -edik lépésben a $\text{RAN}_d(n)$ gráfnak $n + d + 2$ csúcsa és $nd + d + 1$ aktív klikkje van.

Evolúciós apollóniai hálózatok

Ha adott egy $\{q_n\}_{n=1}^{\infty}$, $0 \leq q_n \leq 1$ sorozata elfoglalási paramétereknek, akkor egy $\text{EAN}_d(n, \{q_n\}) = \text{EAN}_d(n)$ d -dimenziós evolúciós apollóniai hálózatot a következőképpen definiálunk, iteratívan. Ugyan abból a gráfból indulunk ki, mint $\text{RAN}_d(0)$ esetében, és ugyan úgy $d + 1$ klikkünk van. Az $n \geq 1$ -edik lépésben $\text{EAN}_d(n - 1)$ minden egyes aktív klikkjét egymástól és mindentől függetlenül q_n valószínűséggel választunk ki. A kiválasztott C_n aktív klikkek mindegyike inaktív lesz (de a ki nem választottak aktívak maradnak) és minden $C \in \mathcal{C}_n$ klikkre beillesztünk egy új $v_n(C)$ csúcsot C belsejébe, melyet C minden csúcsával összekötünk. Egy ilyen új $v_n(C)$ csúcs minden C -ből választott csúcs d -essel összesen $d + 1$ új klikket alkot: ezek az új klikkek minden $C \in \mathcal{C}_n$ -re aktívak lesznek. Így kapjuk a $\text{EAN}_d(n)$ gráfot. A $q_n \equiv q$ esetet vizsgálták a [44] cikkben, ahol megfogalmazzák a szerzők azt a sejtést is, hogy $q \rightarrow 0$ esetén a gráf hasonló kell legyen $\text{RAN}_d(n)$ -hez. Igazoljuk a sejtésüket olyan értelemben, hogy az EAH gráfok fokszámeloszlása ugyan olyan hatvány rendben cseng le, mint a VAH-oké abban az esetben, ha $q_n \rightarrow 0$ és $\sum_{n=0}^{\infty} q_n = \infty$.

2.1. *Megjegyzés.* Megjegyezzük, hogy mind a VAH, mind pedig az EAH modellek esetében van egy 1-1 értelmű megfeleltetés a gráf klikkjei és csúcsai/jövő beli csúcsai között: egy v csúcs párba állítható azzal a C klikkkel, amely inaktív lett akkor maikor a v csúcsot a C klikk belsejébe helyeztük. Ilyen értelemben nevezhetjük a lehelyezett csúcsokat *inaktív csúcsoknak*, és az aktív klikkekre *aktív csúcsokként is hivatkozunk*: azaz ezek a csúcsok még nincsenek jelen a gráfban, de a következő lépésben oda kerülhetnek.

További jelölések

Ahhoz, hogy a VAH és EAH modellek fokszámoszlásával kapcsolatos eredményeinket kimondhasuk bevezetünk néhány további jelölést.

$D_v(n)$ -nel jelöljük a v csúcs fokát az n -edik lépés után. Továbbá $\tilde{N}_k(n)$ és $\tilde{p}_k(n)$ jelöli a k fokú csúcsok számát és tapasztalati hányadát n -kor a $\text{VAH}_d(n)$ gráfban, azaz

$$\tilde{p}_k(n) := \frac{\tilde{N}_k(n)}{n+d+2} := \frac{1}{n+d+2} \sum_{i=1}^{n+d+2} \mathbb{1}\{D_i(n) = k\}. \quad (2.1)$$

Hasonlóan a $\text{EAN}_d(n, \{q_n\})$ gráf esetén $N_k(n)$ és $p_k(n)$ legyen

$$p_k(n) := \frac{N_k(n)}{N(n)} = \frac{1}{N(n)} \sum_{i \in V(n)} \mathbb{1}\{D_i(n) = k\}, \quad (2.2)$$

ahol $V(n)$ a csúcsok halmaza n lépés után és $N(n) = |V(n)|$.

Az $\mathcal{E}_n$ események sorozata *nagy valószínűséggel* történik, ha $\lim_n \mathbb{P}(\mathcal{E}_n) = 1$. Ugyen azt szokták úgy is mondani, hogy ‘asszimptotikusan majdnem biztosan’ (amb). Továbbá, egy A eseményre $\mathcal{F}$ σ -algebrára vett feltételes valószínűségére fenn áll a $\mathbb{P}(A|\mathcal{F}) = \mathbb{E}[\mathbb{1}_A|\mathcal{F}]$ egyenlőség, ahol $\mathbb{1}_A$ az A esemény indikátora, ami 1-et vesz fel, ha A teljesül, egyébként 0-t. Néha $\mathcal{F}$ helyett valószínűségi változók egy listáját írjuk, ekkor nem írjuk ki a σ -algebra lejlését, de ebben az esetben is a valószínűségi változók által generált σ -algebrára feltételezünk.

2.2. Eredményeink

A most következő eredmények a [25] cikkünkéből vannak.

2.2.1. Degree distribution

Első tételünkben a $\text{VAH}_d(n)$ gráfok $\tilde{p}_k(n)$ empirikus fokszámoszlására látjuk be, hogy egy determinisztikus, hatványrendben lecsengő eloszláshoz tartanak az ℓ_∞ mértékben:

2.2. Tétel (VAH-ok fokszám eloszlása). Minden $d \geq 2$ esetén létezik egy $\{p_k\}_{k=d+1}^\infty$ valószínűségi változó és egy c konstans, melyre

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \mathbb{P} \left(\max_k |\tilde{p}_k(n) - p_k| \geq c \sqrt{\frac{\log n}{n}} \right) = 0.$$

Továbbá p_k hatványrendben cseng le $(2d-1)/(d-1) \in (2, 3]$ exponenssel, pontosabban

$$p_k = \frac{d}{2d+1} \frac{\Gamma(k-d+\frac{2}{d-1})}{\Gamma(1+\frac{2}{d-1})} \frac{\Gamma(2+\frac{d+2}{d-1})}{\Gamma(k+1-d+\frac{d+2}{d-1})} = C(d)k^{-\frac{2d-1}{d-1}}(1+o_k(1)), \quad (2.3)$$

ahol $o_k(1)$ nullához tart amint $k \rightarrow \infty$, $C(d)$ csak d -től függő konstans, és $\Gamma(x)$ a Gamma függvény.

2.3. Megjegyzés. Fent p_k aszimptotikus viselkedésének meghatározásához használtuk, hogy $\Gamma(t+a)/\Gamma(t) = t^a(1+o(1))$.

Ahhoz, hogy $\text{EAN}_d(n, \{q_n\})$ aszimptotikus fokszámeloszlását meghatározzuk fel kell még tennünk a következőt $\{q_n\}_{n \in \mathbb{N}}$ -ről.

2.4. Feltevés. Tegyük fel, hogy $q_n \rightarrow 0$ és $\sum_{i=1}^\infty q_n \rightarrow \infty$. Tegyük fel továbbá, hogy léteznek olyan c_1, C_1 csak $\{q_n\}_{n=1}^\infty$ -től függő konstansok, melyekre

$$c_1 \leq \frac{\sum_{i=1}^n q_i^2 \prod_{j=1}^i (1+dq_j)}{q_n \prod_{j=1}^n (1+dq_j)} \leq C_1, \quad (2.4)$$

és bármely $\varepsilon > 0$ -ra,

$$\sum_{n=1}^\infty \exp \left\{ -\varepsilon q_n e^{d \sum_{j=0}^n q_j} \right\} < \infty. \quad (2.5)$$

2.5. Tétel (EAH-ok fokszámeloszlása). Legyen $d \geq 2$ és $\{q_n\}_{n=0}^\infty$ olyan melyre a 2.4-es feltevés teljesül. Ekkor az aszimptotikus empirikus fokszámeloszlás ugyan ahhoz a $\{p_k\}_{k=d+1}^\infty$ -hoz tart, mint $\text{VAH}_d(n)$ esetében, lásd (2.3). Pontosabban, létezik $C_0 > 0$ konstans és egy $\eta < \infty$ valószínűségi változó, hogy bármely $k \in \mathbb{N}$ -re

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \mathbb{P} \left(\max_{i < k} |p_i(n) - p_i| \geq C_0 k! \eta^k q_n \right) = 0.$$

Így például $i < k = k(n)$ -re a fokszámeloszlás pontonként konvergál bármely $k(n)$ -re, melyre $C_0 k! \eta^k q_n \rightarrow 0$ as $n \rightarrow \infty$.

A következő lemmában meghatározzuk olyan $\{q_n\}_{n \in \mathbb{N}}$ sorozatokat, melyre a 2.4-es feltevés teljesül.

2.6. Lemma (Szabályosan változó sorozatok). Legyen $L(x)$ végtelenben lassan változó függvény, azaz bármely $c > 0$ -ra $\lim_{x \rightarrow \infty} L(cx)/L(x) = 1$. Ekkor a 2.4-es feltevés teljesül a következő esetekben:

1. $q_n = L(n)/n^\alpha$ valamely $\alpha \in (0, 1)$ -re,

2. $q_n = (b + o(n^{-\delta}))/n$, ahol $b > 1/d$ és $\delta > 0$.

2.7. *Megjegyzés.* Nyilván a 2.6-as lemma (2)-es pontja nem határoz meg minden olyan szabályosan változó függvényt, melyre $\alpha = 1$ és a 2.4-es feltevés fenn áll: látható, hogy pl. a $q_n = b + b'/\log n$ esetben is teljesül, ahol $b > 1/d$ és $b' \in \mathbb{R}$ tetszőleges. Más felől más esetek, ahol $q_n = L(n)/n$ és $L(n) \rightarrow \infty$ nem teljesítik a feltételt, pl. $q_n = b/(n \log n)$ nem teljesíti (2.4)-et.

Most pedig a VAH és EAH hálózatok klaszterezettségét határozzuk meg.

2.2.2. Klaszterezettségi együttható

Egy csúcs klaszterezettségi együtthatója a szomszédai között létesített élek aránya a közöttük létesíthető összes élhez képest. Mi a teljes gráf klaszterezettségét vizsgáljuk, ami a csúcsok klaszterezettségének átlaga. Ezek a p_k fokszámeloszlásra vonatkozó eredmények közvetlen következményei, így következményként mondjuk ki ezeket. Ez a következmény hasonló [43, 4.2-es fejezet] eredményéhez, de most a fokszámeloszlás ismeretében ez már egy bizonyítás. Először vegyük észre, hogy egy k -adfokú csúcs fokszámeloszlása nem függ a véletlentől és a VAH és EAH gráfok esetében is a következővel egyenlő:

$$\frac{d(2k - d - 1)}{k(k - 1)} \sim \frac{2d}{k}.$$

Ennek az oka, hogy amikor egy v csúcs foka nő eggyel, mert egy új w csúcsot kötöttünk be hozzá, akkor a v és szomszédai közötti élek száma pontosan d -vel nő, hiszen w -t d másik csúcshoz kötjük be, melyek mindegyike szomszédja v -nek is. A [43] cikk szerzői szimulációkkal és heurisztikus érvelés mentén állították korábban, hogy a klaszterezettségi együttható egy pozitív konstanshoz kell tartson. A most következő következményben pontosan meghatározzuk ezt a konstans mindkét modell esetében:

2.8. Következmény (Clustering coefficient). *A $\text{RAN}_d(n)$ gráf átlagos klaszterezettségi együtthatója egy pozitív számhoz konvergál midőn $n \rightarrow \infty$, melyet a következő formula határoz meg:*

$$\begin{aligned} Cl_d &:= \sum_{k=d+1}^{\infty} \frac{d(2k - d - 1)}{k(k - 1)} p_k \\ &= \sum_{k=d+1}^{\infty} \frac{d(2k - d - 1)}{k(k - 1)} \cdot \frac{d}{2d + 1} \frac{\Gamma(k - d + \frac{2}{d-1})}{\Gamma(1 + \frac{2}{d-1})} \frac{\Gamma(1 + \frac{2d+1}{d-1})}{\Gamma(k - d + \frac{2d+1}{d-1})}. \end{aligned} \tag{2.6}$$

Továbbá, az $\text{EAN}_d(n, \{q_n\})$ modell klaszterezettségi együtthatója is ugyan ehhez a számhoz konvergál, ha $q_n \rightarrow 0$ és $\sum_{n \in \mathbb{N}} q_n = \infty$.

2.3. Kapcsolódó irodalom

Számos apollóniai hálózatokkal kapcsolatos eredmény ismert. Könnyen látható, hogy ha egy csúcson k aktív klikkje van, akkor annak a vószínűsége, hogy az a csúcson nő eggyel egy adott lépésben k -val arányos: így ezek a modellek a *Preferential attachment* modellek családjába tartoznak [3, 5, 6]. Így néhány klasszikus ide kapcsolódó eredmény használható ezeknél a modelleknél is.

Zhang és társszerzői [43] heurisztikus érvelések mentén meghatározzák, hogy a hatvány lecsengés exponense $\frac{2d-1}{d-1} \in (2, 3]$ kell legyen, melyet szimulációkkal is alátámasztanak. A [25] cikk írása közben tudtuk meg, hogy Frieze and Tsourakakis [20] is most vezették le a VAH gráfok aszimptotikus fokszámeloszlását. Habár a munkánk független az övéktől, a használt módszerek hasonlóak: ez annak köszönhető, hogy ők is az irodalomban fellelhető módszereket [6, 23] módosították a jelen probléma megoldására. Azért, hogy ne ismételjük meg az ő bizonyításukat az egyező részeket csak vázlatosan mondjuk el, míg más részek, mint pl. az EAH-ok fokszámeloszlása teljesen új eredmények.

A [25] cikkünkben teljesen új, hogy az EAH modelleket precízen vizsgáljuk. Az EAH gráfok fokszámaára vonatkozóan csak heurisztikus érvelések voltak ismertek korábban. Zhang, Rong és Zhou [44] vizsgálták a $EAN_d(n)$ gráfok sorozatát rögzített q paraméter mellett. Levezették az aszimptotikus fokszámeloszlás exponensét heurisztikus érvelések mentén, melyet szimulációkkal is alátámasztottak. Továbbá feltételezik, hogy a $q \rightarrow 0$ esetben a $EAN_d(n)$ modell feltehetően a $RAN_d(n)$ -hez tart valamilyen értelemben. Mi ezt megerősítjük úgy, hogy levezetjük a $EAN_d(n, \{q_n\})$ gráf aszimptotikus fokszámeloszlását, ahol $q_n \rightarrow 0$ és $\sum_{n=0}^{\infty} q_n = \infty$, és ez a fokszámeloszlás megegyezik a VAH gráféval. Ez által analitikusan is bizonyítjuk amit Zhang és társszerzői korábban megsejtettek.

3. Hivatkozások

- [1] Marie Albenque and Jean-Francois Marckert. Some families of increasing planar maps. *Electron. J. Probab.*, 13:no. 56, 1624–1671, 2008.
- [2] José S. Andrade, Hans J. Herrmann, Roberto F. S. Andrade, and Luciano R. da Silva. Apollonian Networks: Simultaneously Scale-Free, Small World, Euclidean, Space Filling, and with Matching Graphs. *Phys. Rev. Lett.*, 94:018702, 2005.
- [3] A.-L. Barabási and R. Albert. Emergence of scaling in random networks. *Science*, 286(5439):509–512, 1999.

- [4] Balázs Bárány, Michał Rams, and Károly Simon. Dimension theory of some non-markovian repellers part I: A gentle introduction.
- [5] B. Bollobás and O. Riordan. The diameter of a scale-free random graph. *Combinatorica*, 24:5–34, 2004.
- [6] B. Bollobás, O. Riordan, J. Spencer, and G. Tusnády. The degree sequence of a scalefree random graph process. *Random Structures and Algorithms*, 18:279–290, 2001.
- [7] D.W. Boyd. The Sequence of Radii of the Apollonian Packing. *Mathematics of Computation*, 19:249 – 254, 1982.
- [8] J. T. Chayes, L. Chayes, and R. Durrett. Connectivity properties of mandelbrot’s percolation process. *Probab. Theory Related Fields*, 77:307–324, 1988.
- [9] C. Cooper, A. Frieze, and R. Uehara. The height of random k -trees and related branching processes. *Random Struct. Alg.*, 45:675–702, 2014.
- [10] A. Darrasse and M. Soria. Degree distribution of RAN structures and Boltzmann generation fo trees. In *Conference on Analysis of Algorithms, AofA 07, DMTCS Proceedings*, pages 1–14, 2007.
- [11] H. Don. New methods to bound the critical probability in fractal percolation. *Random Structures & Algorithms*, 47:710–730, 2015.
- [12] J.P.K Doye and C.P Massen. Self-similar disk packings as model spatial scale-free networks. *Phys. Rev. E*, 71:016128, 2005.
- [13] E. Ebrahimzadeh, L. Farczadi, P. Gao, A. Mehrabian, C. M. Sato, N. Wormald, and J. Zung. On the Longest Paths and the Diameter in Random Apollonian Networks. *Electronic Notes in Discrete Mathematics*, 43:355–365, 2013.
- [14] K. Falconer, J. Fraser, and X. Jin. Sixty years of fractal projections. *Fractal Geometry and Stochastics V. Progress in Probability, Birkhäuser, Cham*, 70, 2015.
- [15] K. J. Falconer. *The Geometry of Fractal Sets*. Cambridge Tracts in Mathematics. Cambridge University Press, 1985.
- [16] K. J. Falconer and G. R. Grimmett. On the geometry of random cantor sets and fractal percolation. *J. Theoret. Probab.*, 5:465–485, 1992.
- [17] K. J. Falconer and G. R. Grimmett. On the geometry of random cantor sets and fractal percolation. correction. *J. Theoret. Probab.*, 7:209–210, 1994.

- [18] Kenneth Falconer. *Fractal geometry - mathematical foundations and applications*. Wiley, 1990.
- [19] Kenneth Falconer. *Techniques in fractal geometry*. John Wiley & Sons, Ltd., Chichester, 1997.
- [20] Alan Frieze and Charalampos E. Tsourakakis. On certain properties of random Apollonian networks. In *Proceedings of the 9th international conference on Algorithms and Models for the Web Graph, WAW'12*, pages 93–112. Springer-Verlag, 2012.
- [21] Ronald L. Graham, Jeffrey C. Lagarias, Colin L. Mallows, Allan R. Wilks, and Catherine H. Yan. Apollonian circle packings: number theory. *Journal of Number Theory*, 100(1):1 – 45, 2003.
- [22] Michael Hochman. On self-similar sets with overlaps and inverse theorems for entropy. *Ann. of Math. (2)*, 180(2):773–822, 2014.
- [23] Remco van der Hofstad. *Random Graphs and Complex Networks*. 2014.
- [24] John E. Hutchinson. Fractals and self similarity. *Indiana Univ. Math. J.*, 30(5):713–747, 1981.
- [25] István Kolossváry, Júlia Komjáthy, and Lajos Vágó. Degrees and distances in random and evolving apollonian networks. *Advances in Applied Probability*, 48(3):865–902, 2016.
- [26] Benoit B. Mandelbrot. *Fractals*. Freeman San Francisco, 1977.
- [27] Benoit B. Mandelbrot. *The fractal geometry of nature*. Freeman, San Francisco, CA, 1982.
- [28] Anthony Manning and Károly Simon. Dimension of slices through the sierpinski carpet. *Transactions of the American Mathematical Society*, 365(1):213–250, 2013.
- [29] J. M. Marstrand. Some fundamental geometrical properties of plane sets of fractional dimensions. *Proc. Lond. Math. Soc.*, 4:257–302, 1954.
- [30] P. Mattila. Hausdorff dimension, orthogonal projections and intersections with planes. *Ann. Acad. Sci. Fenn. A Math.*, 1:227–244, 1975.
- [31] R. Daniel Mauldin and S. C. Williams. On the hausdorff dimension of some graphs. *Transactions of the American Mathematical Society*, 298(2):793–803, 1986.

- [32] Fedor Nazarov, Yuval Peres, and Pablo Shmerkin. Convolutions of cantor measures without resonance. *Israel Journal of Mathematics*, 187(1):93–116, 2012.
- [33] Yuval Peres and Boris Solomyak. Problems on self-similar sets and self-affine sets: an update. In *Fractal Geometry and Stochastics II*, pages 95–106. Springer, 2000.
- [34] J. Peyrière. Mandelbrot random beadsets and birthprocesses with interaction. *IBM Research Report*, pages RC-7417, 1978.
- [35] M. Rams and K. Simon. Projections of fractal percolations. *Erg. Th. and Dyn. Sys.*, 35:530–545, 2015.
- [36] M. Rams and Károly Simon. The dimension of projections of fractal percolations. *J. Stat. Phys.*, 154:633–655, 2014.
- [37] Pablo Shmerkin and Boris Solomyak. Absolute continuity of self-similar measures, their projections and convolutions. *Transactions of the American Mathematical Society*, 368:5125–5151, 2015.
- [38] Károly Simon and Lajos Vágó. Projections of mandelbrot percolation in higher dimensions. In Christoph Bandt, Michael Barnsley, Robert Devaney, Kenneth J. Falconer, V. Kannan, and Vinod Kumar P.B., editors, *Fractals, Wavelets, and their Applications*, volume 92, pages 175–190. Springer Proceedings in Mathematics & Statistics, 2014.
- [39] Károly Simon and Lajos Vágó. Fractal percolations. *Banach Center Publications*, 115:183–196, 2018.
- [40] Károly Simon and Lajos Vágó. Singularity versus exact overlaps for self-similar measures. *Proc. Amer. Math. Soc.*, 147(5):1971–1986, 2019.
- [41] Zhongzhi Zhang, Lichao Chen, Shuigeng Zhou, Lujun Fang, Jihong Guan, and Tao Zou. Analytical solution of average path length for Apollonian networks. *Phys. Rev. E*, 77:017102, 2008.
- [42] Zhongzhi Zhang, Francesc Comellas, Guillaume Fertin, and Lili Rong. High-dimensional Apollonian networks. *Journal of Physics A: Mathematical and General*, 39(8):1811, 2006.
- [43] Zhongzhi Zhang, Lili Rong, and Francesc Comellas. High-dimensional random Apollonian networks. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 364:610 – 618, 2006.
- [44] Zhongzhi Zhang, Lili Rong, and Shuigeng Zhou. Evolving Apollonian networks with small-world scale-free topologies. *Phys. Rev. E*, 74:046105, 2006.

- [45] Tao Zhou, Gang Yan, and Bing-Hong Wang. Maximal planar networks with large clustering coefficient and power-law degree distribution. *Phys. Rev. E*, 71:046141, 2005.